

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Наставно-научно веће

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду од 16. новембра 2017. године изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Однос елемената политеизма и монотеизма у Платоновој филозофији“ кандидата Николе Танасића. На основу увида у рад кандидата подносимо следећи:

**ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
ОДНОС ЕЛЕМЕНАТА ПОЛИТЕИЗМА И МОНОТЕИЗМА
У ПЛАТОНОВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ
КАНДИДАТА НИКОЛЕ ТАНАСИЋА**

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Никола Танасић (1983) рођен је у Сарајеву, а у Београду је завршио основну школу, Прву београдску гимназију (као ђак генерације и добитник награде за хуманистичке науке фондације др Милоша Н. Ђурића), и Филозофски факултет, где је 2007. године дипломирао на одељењу за филозофију са просечном оценом 9,71, одбранивши дипломски рад на тему „О појму бога у пресократској филозофији“ код ментора проф. др Мише Арсенијевића. Докторске студије уписао је 2008. године, а предлог теме докторске дисертације одбранио 2014. године. У периоду 2009-2014. год. као сарадник у настави на Филозофском факултету у Београду држао је семинаре из Античке филозофије (курсеви о Платону, Аристотелу, и пресократовцима), Средњевековне филозофије, и Методологије хуманистичких наука. У периоду 2010-2013. год. радио је као стручни сарадник Катедре за филозофију Православног богословског Факултета у Београду. Током студија био је корисник већег броја стипендија, укључујући и стипендију Министарства науке Србије у периоду 2008-2010. год. Од 2010. године запослен је у Нафтној индустрији Србије као експерт-координатор за обраду података и анализу – бави се политичком, социјалном, и економском анализом и прогностиком као стручњак за политичку економију регионалног енергетског сектора. Објавио је више десетина стручних радова на теме из античке филозофије, естетике, и културологије, као и више од стотину популарних есеја о филозофији, политикологији, и популарној култури, преводио је стручне радове са енглеског и руског језика. Нарочито поље интересовања су му мртви језици – добро познаје старогрчки језик, користи се латинским, црквенословенским, и старословенским, а упознат је са основама коптског језика.

Докторска дисертација кандидата Николе Танасића има 413 страна и састоји се из пет делова, која су подељена на 30 поглавља. Први део (поглавља I-VI, стр. 14-62) бави се уводним разматрањима и начелном дистинкцијом између појмова „богови“ (οἱ θεοί) и „Бог“ (ὁ θεός) у Платоновим дијалозима; Други део (поглавља VII-XI, стр. 63-147) разматра Платонов однос према култу и религији неvezано за његово разумевање појма бога; Трећи део (поглавља XII-XVII, стр. 148-260) бави се Платоном као политеистом и истражује елементе традиционалне хеленске религије у његовим дијалозима; Четврти део (поглавља XVIII-XXIII, стр. 261-347) посматра Платона као монотеисту и разматра његов метафизички утемељени филозофски монотеизам; најзад, Пети део (поглавља XXIV-XXX, стр. 348-396) садржи закључна разматрања и тематизује амбивалентност између плурализма и монизма у Платоновом разматрању појма бога.

2. Предмет и циљ дисертације

За најужи предмет свог истраживања кандидат Танасић узима осветљавање Платонове амбиваленције између употребе фраза „богови“ и „Бог“ на нивоу целог филозофовог опуса, а у циљу херменеутичке реконструкције могућег „изворнијег“ Платоновог становишта, у коме, условно говорећи „традиционални“ и „реформаторски“ аспекти његовог филозофског промишљања појма бога и религије уопште нису у међусобном конфликту на онако радикалан начин, на који је то до нашег времена пренела каснија интерпретаторска традиција. За полазиште истраживања кандидат узима чињеницу да Платон, некад свесно и циљано, а некад само узгредно, ставља две различите религијско-филозофске парадигме – традиционалну политеистичку, утемељену на митолошкој и песничкој традицији, и филозофску монотеистичку, засновану на радикалним филозофским промишљањима природе и метафизике – једну наспрам друге, тежећи досезању извесне логичко-филозофске „равнотеже“ између њих. Теза коју кандидат брани јесте да нарочита напетост између ове две супротстављене парадигме, која се у назнакама може пронаћи и у раним Платоновим дијалозима, а која је широко присутна у филозофовим делима средњег и позног периода стваралаштва, не представља никакву апоретичност, нити неконзистентност унутар Платонове мисли, већ управо амбивалентност, и то амбивалентност која игра важну улогу и мапира важно теоријско чвориште у Платоновој филозофији и онтологији.

Кандидат овом задатку приступа екстензивно, фокусирајући се на детаљну појмовну анализу практично свих места у Платоновом опусу која тематизују питања бога и религије. Притом за потребе истраживања он лично преводи сва релевантна места са старогрчког, како би могао указати на појмовне везе и терминолошка чворишта која остају скривена у различитим преводима. Ова различита места се међусобно пореде, како унутар различитих теоријских парадигми у Платоновој филозофији, тако и из перспективе развоја Платонове мисли. И мада је несумњиво реч о историјско-филозофском раду, његов основни приступ остаје проблемски – политеистички и монотеистички

елементи у њему се разматрају кроз свој појмовни развој независно једни од других, да би се на крају ставили у међусобни контекст, као и у контекст Платоновог политичког, културолошког, и религијског односа према питању јединства и мноштва богова.

Закључак коме кандидат Танасић тежи јесте да и политеистичка, и монотеистичка разматрања имају свој органско место у Платоновој филозофији, и врше специфичне функције унутар његовог онтолошко-метафизичког устројства свемира. Користећи се местом из Платоновог XIII писма (*Ep. XIII* 363b), где Платон означава своја писма у којима се помиње Бог у једнини као „озбиљна“ (σπουδαία), а писма која помињу богове у множини као „мање озбиљна“ (ἥττον), Танасић аргументује у прилог схватања по коме монотеистички концепти у Платоновој позној филозофији као што су Демијург, Вечно Биће, као и Свемир (односно Душа Свемира) носе већу „филозофску тежину“ због своје дубинске везе са Платоновим метафизичким и онтолошким учењима. Истовремено, традиционална политеистичка митологија и религија опстају као „пуноправни елементи“ Платоновог погледа на свет, и он их – што кандидат поткрепљује екстензивним разматрањем изворника – задржава циљано и намерно, полазећи од властитих конзервативних политичких назора, а по свој прилици и својих религијских уверења, пре свега оних заснованим на орфичким традицијама и култовима.

3. Основне хипотезе

У свом истраживању, кандидат Танасић полази од неколико основних хипотеза: да (1) у Платоновој филозофији постоје елементи традиционалне, политеистичке религије; да је (2) Платонов однос према традиционалној религији амбивалентан, будући да је он у неку руку и одбацује, и прихвата; да се (3) у Платоновим списима, поготово оним позним, могу уочити и реконструисати зачеци једне филозофске теологије која стреми ка монотеизму; да је (4) однос „политеистичке“ и „монотеистичке“ компоненте Платоновог учења о божанству такође амбивалентан, будући да оне на различитим местима час искључују, час надопуњавају; он тврди да (5) Платон нуди јасне критеријуме онога што под боговима, Богом, односно божанством, треба подразумевати у оквиру његове филозофије; уз важну методолошку напомену да (6) Платоново учење о божанском превазилази оквире разматрања идеја, да се идеје се у контексту Платонове филозофије не могу посматрати као „сурогат-божанства“; најзад, он поставља хипотезу да (7) конфликт између монотеистичке и политеистичке „теологије“ Платон разрешава на корист монотеизма, али истовремено одбија да разгради и одбаци традиционални политеизам. Ове хипотезе Танасић детаљно разрађује кроз разматрања релевантних места у изворнику, и уз одређене ограде потврђује у закључцима свог истраживања.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Кандидат Танасић разматра амбивалентни однос између елемената традиционалне грчке политеистичке религије и нових монотеистичких

теолошких учења кроз њихов развој и еволуцију у оквиру Платонове мисли. Ова амбивалентност се прати од наизглед бенигне дистинкције између „богова“ (οἱ θεοί) и „Бога“ (ὁ θεός) у Платоновим раним делима, преко односа између његових наглашено плуралистичких филозофских митова са монистичким концептима Бића (τὸ ὄν), Свемира (ὁ κόσμος), и Идеје Добра (ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα) у његовим средњим дијалозима, све до комплексних теолошких појмова Демијурга (ὁ δημιουργός), космичке Душе (ἡ ψυχή τοῦ κόσμου), и Живог Свемира (τὸν κόσμον ζῶον ἔμψυχον ἔννοον) у *Државнику*, *Законима*, и *Тимају*.

Ово истраживање састоји се из пет основних делова: у Првом делу Танасић разматра начелну амбивалентност приликом Платонове употребе појмова „богова“ и „Бога“ у контексту класичне грчке филозофије и епске поезије; у Другом делу он испитује Платонов однос према вери, религији, и култу невезано за његово поимање бога (прецизније, унутар његове критике епског песништва, етичких разматрања асебеје и побожности, као и у оквирима његових разматрања религије и култа у теорији државе и законодавства); у Трећем делу он прати процес репродукције, ревизије, и реформе традиционалне грчке религије у Платоновим делима и различитим фазама филозофске мисли, укључујући анализе религијских садржаја његових филозофских митова; у Четвртом делу он анализира нове концепте божанства и успостављање једне филозофски утемељене теологије са нарочитим фокусом на *Државу*, *Законе*, *Државника*, и *Тимаја*; најзад, у Петом делу он покушава да повеже ове различите аспекте Платонове мисли у један општи преглед специфичних улога које монотеистичка и политеистичка божанства играју у његовој метафизици, етици, и космологији.

Мада код Платона не постоји системска и јединствена теологија, кандидат издваја низ филозофових начелних ставова о етици, религији, космологији, као и о начину на који се монотеистички Бог и политеистички богови заједно уклапају у ову комплексну слику стварности. Користећи фразу из Платоновог XIII писма као лајтмотив, аутор образлаже да унутар Платонове филозофије монотеистички теолошки концепти играју узвишенију, достојанственију, и озбиљнију (σπουδαία), док традиционални богови и демони играју, додуше суштинску и значајну, али ипак мању (ἥττον) улогу. Истовремено, Платон остаје један конзервативни грчки политеиста који тврдоглаво и принципијелно одбија да уклони традиционалне богове из свог погледа на свет и метафизике.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комисија сматра да је кандидат Никола Танасић екстензивном и педантном анализом целог Платоновог опуса успео да потврди своје основне хипотезе, а да његова дисертација представља темељан увид у целину религијске и теолошке проблематике у Платоновој филозофији. Нарочито наглашавамо велики труд који је кандидат Танасић уложио у самостално превођење и интерпретацију изворника на старогрчком језику, чиме је за потребе овог истраживања избегнут „херменеутички шум“ до кога природно долази када се

целина једне филозофије разматра кроз калеидоскоп различитих превода различитих аутора, насталих у различитим епохама и са различитим језичким и културолошким предрасудама. Танасићево истраживање у том смислу недвосмислено представља потпуно оригиналан и самосталан научни рад, фокусиран на разраду једног целовитог, исцрпног, релевантног, и пре свега аутентичног читања изворне Платонове заоставштине, и у том смислу представља вредан прилог истраживању античке хеленске филозофије у Србији, и у оквирима српског језика и филозофске традиције. Његова дисертација се чита као заокружено и детаљно филозофско истраживање Платонове теологије, али и као релевантан извор за све истраживаче Платонове и античке хеленске филозофије уопште.

6. Закључак

У контексту свега изреченог, комисија сматра да докторска дисертација кандидата Николе Танасића под насловом „Однос елемената политеизма и монотеизма у Платоновој филозофији“ представља оригинално, самостално, и релевантно научно дело, и да адекватно излаже одобрени предлог теме. Комисија предлаже да се прихвати позитивна оцена ове докторске дисертације како би се стекли услови за њену усмену одбрану.

У Београду, 19. новембра 2021. год.

Чланови комисије:

др Ирина Деретић (ментор)

редовни професор

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Небојша Грубор

редовни професор

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Богдан Лубардић

редовни професор

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет
